

Io. Iacobi Leonis dissertatio iuridica de pluralitate suffragiorum in caussis religionis

Autor(en): **Leo, J. Jacob**

Objekttyp: **Article**

Zeitschrift: **Museum Helveticum ad iuvandas literas in publicos usus apertum**

Band (Jahr): - **(1748)**

Heft 12

PDF erstellt am: **22.07.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-394635>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

JO. JACOBI LEONIS

(*) Disertatio Juridica

de

PLURALITATE SUFFRAGIORUM

in

CAUSSIS RELIGIONIS.

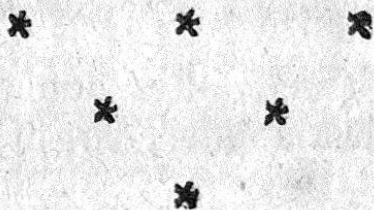
PRÆFATIO.

INter multa, variaque media, quibus ad Prudentiæ Politicæ comparandam notitiam niti & contendere solent, qui non tantum sibi, sed & aliis, Deo & Patriæ cumprimis natos se esse norant, non infimum, sed pene supremum sibi vindicat locum *Historiæ Patriæ* veteris ac recentioris amor & diligens lectio; Ea enim, ut *Historia omnis*, teste Cicerone *l. 2. de Orat. c. 9.* est *testis temporum, Lux Veritatis, vita memoriæ, magistra*

(*) Conscripta ac publicæ disputationi proposita est hæc Diatribe ab Amplissimo nunc Reip. nostræ Senatore & Polyhistore, multis in rem litterariam meritis Spectatissimo, ante hos quadraginta annos in Academia Marburgensi, sub Præsidio Consultissimi Viri Cornelii van den Velde, J. V. D. & Prof. O.

stra vitæ, nuntia vetustatis, cum juxta Livium præfat. l. 1. illud præcipue salubre & frugiferum sit, omnis te exempli documenta in illustri posita monumento intueri, unde tibi, tuæque Reipublicæ quod imitere capias, inde fædum inceptu, fædum exitu, quod vites; hanc igitur gratus & ingenuus Patriæ alumnus sine ignaviæ dedecore, damnoque maximo ignorare nequit; incitat enim ad illam excolendam Patria ipsa, Ciceroni, communis omnium nostrum Parens, qua nihil dulcius, nihil charius nobis esse soleat; ad quam amandam legem non scriptam, sed natam, non didicimus, non accepimus, non legimus, verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus; ad illam non ducti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus: stimulant quoque ingentia alia commoda, quibus recensendis nunc superfedemus. Hac igitur de causâ inde a primis unguiculis hoc mihi fuit otium, hoc negotium, hoc studium, hic labor, ut nobilissimarum harum literarum mihi compararem notitiam, eritque etiam deinceps, ne Patriæ almæ inutile pondus vel degener civis existam; Ex immensa autem illa rerum magnarum messe, quas domestici Annales contemplandas sedulo Lectori sistunt, imprimis notanda venit Pax Religiosa post Bellum Capellanum ob Religionis Reformationem inter Helvetios Anno 1531. exortum, subsecuta, ex qua, dum quidam, præsertim Auctor Glavis Themilogica ante decennium, ni fallor, editæ, varia extorquere verbis-

verbisque ejus varium & manifeste repugnantem sensum affingere non erubescunt, præcipue in Materia de *Pluralitate suffragiorum in causis Religionis*; hinc non verendum mihi puto ne quis *περισευείας ἀχρήστου προύμοτος* dicam mihi impingat, si Divina adjuvante gratia & veritate Duce, paucis & quantum per ingenii tenuitatem licebit, de hac materia, primo in genere, & dein in specie quoad supradicti Auctoris objectiones, specimen Academici loco disferam, quod ut B. L. amica mente perlegere, meisque porro conatibus favere dignetur, est quod enixe contendo.

Thef. I.

Non una est in hoc universo rerum agenda-
rum & judicandarum ratio & modus.
Raro enim unius arbitrio, potissimum,
si quæ sunt arduæ res expediuntur, sed
plerumque, qualemcunque etiam respiciamus Rei-
publicæ formam atque statum, plurium consiliis
atque sententiis. Ubi vero per plures res agitur,
ut illi finem sibi propositum, administrationem
scilicet justitiæ, & tuitionem jurium ac rerum,
assequantur, requiritur in primis eorum Consen-
sus, quo deficiente tantum sibi sunt impedimen-
to, atque negotia penitus irrita redduntur. Cum
vero difficile sit, ut omnes consentiant, etenim

Velle suum cuique est, nec voto vivitur uno.

& quod uni videtur, alter non statim recipit,
dum nullus prudentia vinci, aut in jure pari alteri
cedere vult,

Nec quisquam quod non placet, sibi judicat æquum.

indeque fieri potest, ut negotiorum ac litium nul-
lus fere existat finis: hinc ne incepta careant exitu
& collegium dilabatur, in id maxime incumben-
dum, ut videatur, quomodo contrariantes invi-
cem sententiæ seu suffragia concilientur, alternan-
tis judicii dubitatio tollatur, & multitudo ad uni-
tatem & concordiam redigatur.

II. Duplex autem est concordia, una plena ac
vera, quando scilicet omnes in idem unanimi ore
ac

ac voto concurrunt; Cum autem universi, ut consentiant semper difficile, immo pene impossibile sit, propter naturalem illam hominum ad dissentiendum facilitatem *l. 17. §. 6. de recept. & qui arbitr.* hinc altera locum habet, quando adest plurium Consensus, & tunc si major pars consentiat, perinde ac si omnes consentirent, reputatur. Quæ autem num ubique & omnibus omnino in negotiis, vel in quibus locum sibi vindicare queat, atque adeo etiam in Causis Religionis, ut *Auctor Clavis Themilogicæ* opinatur, id erit nunc indagandum, & pro Regula ponendum, quod in omnibus negotiis, quæ per plures aguntur, ea sit præferenda sententia reliquis, quæ pluribus suffragiis nititur; eique Regulæ tamdiu est inhærendum, donec probetur contrarium & solidæ dentur rationes exceptionum. Et hæc quidem regula probatur tam ex Jure Naturali, Gentium, quam Civili, Canonico, Aurea Bulla, aliisque constitutionibus Imperii, ut optime respondit Matthias Imperator in Comitibus Imperii anno 1613. habitis. *Es sollen durch die Particular-Ursachen, die gemeine Deliberationen billich nicht gebindert werden, in dem I. der Natur II. aller Völker, Recht III. der güldenen Bull IV. den Reichs, Constitutionen und V. dem richtigen Herkommen gemäß, daß in dergleichen Berathschlagungen die Majora die weniger an sich ziehen: Arcum de Comit. cap. 8. n. 82.*

III. Primum igitur, cui consentaneum sit, ut regulariter majora suffragia vincere debeant, est ipsammet *Natura*, ut patet ex sequentibus rationibus I. Cum Civitas eo tantum fine ineatur, & summa rerum potestas in ea certis personis ob id solum

solum attributa sit, ut Jura singulorum facta & recta permaneant, ad hoc autem obtinendum maxime necessarium medium sit, ut negotia expediantur, lites dirimantur, suum cuique tribuatur, & ita locum habeat illud *ἕν καλῶς* [quod ad Civitatem requirit Aristot. 3. *Pol.* 6.] ad quod efficiendum, ut ea celerius, felicius, minori invidia & strepitu, majori tranquillitate fiant, haud ullum commodius remedium invenitur, quam ut in collegio, ubi omnes æquali jure pollent, suffragia majora attendantur, & id, quod illi statuunt, pro concluso reliquorum habeatur; hinc hujus asserti veritas apparet, cum naturale sit, constituto Jure & illud constitutum esse, quod necessarium medium sit, ad illud obtinendum; *arg. l. 2. de Jurisd.*

2. Negotia aut secundum unum, aut paucos, aut plures sunt decidenda, quia contrarium non datur: non autem decidi possunt secundum unum aut pauciores, quia dissentientium pars major est, & nulla ratio apparet, cur unus vincere debeat ex. gr. decem &c. ergo id fieri debet secundum plures, cum oculi plus videant, quam oculus, & majori numero minor insit; nec potest opponi, quod pauciora suffragia saniora esse queant. Ubi enim omnium æquale jus est, nemo sane est, qui de eo judicare possit. 3. Sicut persona naturalis, si deliberat, inclinatur semper ad illam partem, ubi plures adsunt rationes, ita & Civitas seu Persona mystica inclinatur in illam sententiam, ubi plura adsunt suffragia, quia quicquid in corpore naturali sunt rationes, in hoc corpore mystico sunt suffragia. 4. Pro parte majore etiam militat ratio Juris, quod ubi pars major sit, ibi & adsit major perspicuitas & prudentia; *singuli enim* (ut bene Plinius

in Paneg.) decipere & decipi possunt, nemo autem omnes, neminem omnes fefellerunt: Et multi, (dicente Aristot. 3. Polit. 12.) rectius judicium, quam singuli ferunt. 5. quilibet majora vota pro se amplectitur, igitur ex Regula illa Juris Naturalis, ut quod quis in alium statuit, eodem jure & ipse utatur, æquissimum est, ut & illis acquiescat contra se: ut hæc optime, ut omnia solet, deduxit ICtus incomparabilis Illustris Dn. Coccejus in Disp. de eo, quod justum est circa Numerum Suffragiorum sub Præsidi, ejus habita a Fr. Mejero. Francof. ad Viadr. 1705. ita ut in hac re non sit cur laboremus & confugiamus ad præsumptiones Magni Grotii de Jur. Bell. & Pac. l. 2. c. V. §. 17. desumptas ex intentione ineuntium societatem, & aliorum rationes alias.

IV. Secundum, unde Imperator in negotiis peragendis pluralitatem suffragiorum spectandam esse contendit, est *Jus Gentium* scil. secundarium, sive quod hic mos ex necessitate & utilitate apud plures gentes in usu fuerit. Hebræos voluisse sequendam esse multitudinem, quæ reum absolvere, & liberare cupit, non tamen eandem si damnet, unico tantum voto superior existens, testatur Commentator quidam ad Exod. 23. v. 1. 2. 3. Apud Athenienses id etiam observatum fuisse scribit Sigon. l. 2. de Rep. Athen. c. 3. & L. 3. c. 4. De Lacedæmoniis ex Plinio, Nepote refert Ærodius l. 1. rer. judic. c. 21. Apud Romanos lege cautum, M. Cælio teste, fuit, ut quod major pars judicaverit, id jus ratumque esset, Cicer. l. 8. Epist. ad famil. 8. v. Sigon. de Antiq. Jur. Civ. Rom. c. 14. Apud Græcos extat constitutio Theodolii, ut in diversis sententiis potior numerus vincat, l. un.

Cod. Theod. de Respons. prudent. vincit quoque pluralitas suffragiorum in Parlamento Galliarum Parisiensi supremo, Hottoman. *Franco-Gall.* c. 27. In curiis Regni Hispanici, Ant. Thesaur. *decis.* 1. n. 1. In supremo Lusitaniæ Senatu, Anton a Gama *decis.* 1. Apud Venetos, Contaren. *de Rep. Venet.* fol. 48. Apud fœderati Belgii Ordines, Paul. Merul. *de Stat. Reip. Batav.* fol. 155. Apud Neapolitanos Math. de Afflict. *decis.* 1. In Senatu Sabaudico, Anton. Thesaur. *decis.* 1. n. 2. imo & olim in Comitibus Germanorum id usu observatum fuisse, vult Nicol. Cusan. l. 3. c. 33. *in concord. Cathol.* Hinc generaliter in Senatus deliberationibus, Polyarchicoque statu, atque in omni legitimo cœtu majorem partem potiolem esse dicit Bodin. *de Rep.* 2. c. 7. Vide plura apud Klock, *de Contribut.* c. 6. n. 41. & seqq.

V. Quapropter & *Juris Romani* auctores, ubi a pluribus decernendum quid est, majoris partis scitum approbant v. l. 19. *ad Municip.* l. 39. *de Re judic.* l. 17. §. 6. *de Recept. qui arbitr.* l. 3. *quod cujusque univers. hom.* l. 46. C. *de Decurion.* unde & inter *Juris Civilis* Regulas relatum est referri ad universos, quod a majore parte fit l. 160. §. 1. *de R. J.* consentit quoque *Jus Canonicum* v. t. t. X. *de his quæ fiunt a Maj. part.* in cap. *cum inter Canonicos* X. *de Elect.* in cap. *Ecclesia vestra* X. *de Elect.* & *Elect. Potestat.* in cap. *quia propter* X. *de Elect.* &c. Huic etiam sententiæ subscripserunt *Viri sapientes alii*, ut Thucidydes l. 5. *Κύριον εἶναι ὄν, τι ἂν τὸ πλῆθος ἴσχυρισται.* Aristoteles *Polit.* IV. *κύριον τὸ τοῖς πλείοσι δοξᾶν.* Livius l. 1. c. 32. *Inde alii rogabantur, quandoque pars major horum, qui aderant, in eandem sententiam ibant, bellum erat consensu fieri solitum.* Curti-

us l. 10. *Eo, quod major pars decreverit, stetur.* A. Gell. *Noct. Attic.* De reo, septem iudices cognoscunt, eaque sententia fit rata, quam plur. s de eo numero dixerint. Plin. l. 6. Ep. 13. *Singulis re integra dissentire fas est; peracta, quod pluribus placuisset, cunctis tenendum:* Vide & Grot. de J. B. & Pac. l. 2. c. 5. §. 17. Pufendorff. de Jur. Nat. & Gent. l. 7. c. 2.

VI. Tertia Cæsaris ratio ex *Aurea Bulla* arcessitur, qua Cæsar per majorem partem Electorum, quo tamen nullum gravius negotium in deliberationem deduci potest, eligitur §. præstito & §. postquam tit. II. de Elect. Rom. Reg. Major autem pars hic censebitur ea, I.) quæ intuitu totius Collegii Electoralis major est, non intuitu eligentium. Si enim duo eligerent Titium, duo Cajum, tres Sempronium, tunc omnino nullus esset electus A. B. tit. II. §. Wann aber Sie, oder ihrer mehrertheil ic. Sinolt. *Schüz de Jur. publ. vol. I. Exerc. 2. thes. 15. lit. C. II.*) Major intelligenda respectu præsentium Electorum, absentium enim non habetur ratio, etsi non omnes vocati sint A. B. tit. I. §. 19. [mortuo scil. Cæsare, non aliis casibus, Aut. Comit. p. 2. n. 9.] Etsi enim non vocentur a Moguntino, tamen non potest dici, non vocatos esse, qui ab ipsa lege in casum mortui Imperatoris vocantur; vid. Limn. ad Capit. Ferd. III. art. 50. vers. der gülden Bull. ic. vel non omnes compareant A. B. tit. I. §. 21. & tit. 4. §. 2: vel non tempestive tit. 2. §. 4. Quod si tamen majoris partis electio vel contra antiquam Imperii consuetudinem, vel in maximum Imperii præjudicium tenderet, haud improbabiler dici potest, quod nullatenus major numerus attendi debeat, Rumel. ad Aur. Bull. Disf. 3. th. 8.

VII. Quarta ejusdem ratio fundata est in *Constitutionibus Imperii*, quæ exstant in sequentibus e multis allegatis Recessibus Imperii: Trevirensi de anno 1512. §. Es sollen ic. ibi oder der mehrer Theil aus Ihnen. Regiments-Ordnung 1521. §. würde sich auch ic. ibi und dem so durch mehrern Theil beschlossen wird R. J. 1526. in princ. ib. und deme so durch mehrern Theil beschlossen wurde, Folge thun. R. J. 1659. §. diesen Beschwerden ic. ib. durch den mehrern Theil der Ständen R. J. 1594. §. da denn ic. ib. Solten aber paria vota &c. quibus & adstipulatur *legitima Observantia*, quæ quinta Cæsaris. ratio est, & de qua nemo melius, quam ipse, attestari potest: vid. & Freher. in *comment. ad Constit. Adolph. Nass. p. 14.* Qui plura de hoc Jure ejusve rationibus desiderat, consulat Bodin *l. 2. de Rep. c. 6. & l. 6. c. 4.* Reinking. *de R. S. & E. l. 1. cl. 5. c. 8. n. 59. &c.* Limn. *J. P. l. 9. c. 1. n. 177. &c.* Arum. *de Comit. c. 8. n. 74.* Carpzov. *de Leg. Reg. Germ. c. 10. Sect. 8. n. 1.* & alios in *addit. Myler. ad Rumelin. P. 2. Disf. 3. th. 20. lit. a.*

VIII. Quamvis autem, ut nunc probatum est, regulariter majora vota vincant, tamen sunt & quædam magni momenti negotia, in quibus aliud obtinet, quæ paucis proponemus: Est igitur prima exceptio ab illa regula, quando res ad universitatem, non qua universitatem, sed qua singulos spectat, quæ cuivis, tanquam membro Collegii inhærent; & quia ita singulos tangit, hinc ab omnibus comprobari debet *l. f. C. de Au. Etor. præstand. cum nemo ex facto alterius prægravari debeat, l. 33. §. 1. C. de inoff. testam.* & res inter alios acta aliis non præjudicat *l. 63. de re judic.*

dic. l. 27. §. 4. de Pact. nec alteri jus quæsitum sine ejus dispositione auferri queat. v. Mylleri *ad dit. ad Rumel. part. 2. dis. 3. §. 20. lit. B.* Hinc patet & in Comitibus Imperii majora locum non habere, si status, non ut unum corpus spectari possunt, v. *Limn. l. 9. c. 1. num. 187.* & alios *Dd. apud Klock. Consil. 35. n. 307. num. 329. seqq.* Hinc etiam decidenda esset intricatissima illa quæstio: An in collectis Imperii majoris partis suffragia prævalere debeant? id asserit *Reinking. de R. E. & S. l. 1. cl. 5. c. 8. n. 72.* negat *Wahremund ab Ehrenberg. de Regn. subsid. c. 5. n. 53.* Electores pluralitatem admittunt, ut & status Pontificii, si prius justa onerum proportio sit determinata; Evangelicis contra pluralitas placet in collectis necessariis, non vero voluntariis, ubi periculum non est in mora, cum durum omnino sit: daß einer in des andern Beutel hinein in infinitum votire, quod Electores & Principes Imperii Fiscali Cameræ Imperialis An. 1598. opposuerunt; Civitates vero nullam plane pluralitatem admiserunt; v. *Limn. Tom. 5. in addit. ad l. 9. c. 1. n. 182.* hæc de re in Comitibus non modo An. 1608. & 1613. sed & in Conventu Osnabrugensi acriter disputatum fuit, cumque de ea re Ordines convenire non possent, ejus plena decisio in proxima Comititia remissa *Instr. Pac. art. §. 52.* quid hæcenus in iis actum sit, ex relationibus Comitialibus apparet; sufficit nobis indicasse, quid alii de hac quæstione sentiant, litem vero totam merito in medio relinquimus; videantur *Klock. de Contrib. c. 6. Aut. der Grundvest. p. 3. c. 7. Ziegler. de Jur. Majest. l. 2. c. 3. n. 16.* & alii a Mylero in *ad dit. ad Rumel. p. 2. dis. 3. n. 20. lit. B.* allegati, ex

hoc fonte est constitutum, ut in imperandis, augendis, prorogandis vectigalibus Electorum (quorum consensum requirit R. J. 1576. §. 116. **Wir sollen und wollen** &c.) & unanimis omnium & singulorum, non majoris partis solum assensus, imo & vicinorum ac eorum, quorum interest, statuum sententia adsit in *in Cap. Leopold. art. 21. Joseph. art. 20. v. & Illustr. Dn. Cocceji Jurispr. publ. c. 23. §. 44. Dn. Schvveder in Introduct. in Jus public. part. spec. sect. 1. c. 20. §. 3. inde & patet, majora non valere in tollenda lege fundamentali, auferendo jure quæsito vel privilegio; hoc ultimum enim Imperantes subditis mere talibus auferre nequeunt, quanto minus major imperantium pars voto suo id auferre poterit. v. Limn. l. 9. c. 1. n. 185. Klock. de Contrib. c. 6. n. 145.*

IX. Alia exceptio, ubi majora non respiciuntur, est in iis Collegiis, ubi quisque Jus agendi habet in solidum; hic enim non potest spectari pars major vel minor, nam ubi cuique Jus in solidum competit, ibi ille tantundem Juris habet ad prohibendum, quam hic ad agendum, cum unus alteri non subjiciatur, sed unus æque Jure summo gaudeat ac alter, ut id obtinere solet in Rebuspl. ex pluribus constantibus membris, ut Helvetica, quod ex infra dicendis apparebit, & Belgica, de qua ita testatur Temple, *dans ses remarques sur les Provinces Unies: Chap. 2. pag. 88. Il y a plusieurs choses, qui ne peuvent pas être conclües dans les assemblees des Etats de la Province à la pluralité, mais seulement du consentement unanime de toutes les voix.*

X.

X. Alia quoque exceptio, ubi majora non attenduntur, est, quando iis Collegii membris, quæ Jure convocari debuissent, conventus non fuit nuntiatus, licet enim judicium sit penes senatum ut corpus, ubi non singuli, sed corpus dijudicat, quod repræsentatur a præsentibus; tamen iniquum est, absentes juribus suis, quibus ignorantibus renunciassent dici non possunt, citra culpam privari, ut proinde hoc in casu & actus totus nullus sit, & hinc nec major pars quid concludere valeat; an autem Electio Imperatoris omnibus Electoribus non citatis annulletur, vid. distinctionem supra *thes.* 5. hoc autem obtinet, ubi collegium, non singuli judicant, hinc aliud dicendum de Judicibus delegatis & arbitrariis, ubi majora nihil efficiunt, licet omnes citati sint, sed non comparuerint; quia omnibus est commissum arbitrium; tamen si omnes adsint, tunc pluralitas votorum obtinet *l. 17. §. f. de recept. qui arbitr.* de quibus omnibus vide elegantissimam & pereruditam §. 3. laudatam *Disp. Mejeri sub Præsidio Illust. Dn. Cocceji habitam.*

XI. Exceptio autem maxime notanda est illa, quod majoribus suffragiis standum non sit in iis negotiis, quando facultas ea decidendi, non est penes collegium, uti sunt, quæ Juri Divino & Naturali contrariantur, cum nec illis vetita juberi, nec illis jussa vetari possint; illo enim obligari etiam summas Potestates nemo sanæ mentis negabit, & hoc etiam potentius esse ipso Principatu patet ex eo, quod Apostolus Legem Naturæ vocat *δικαίωμα τῆς Θεῆς*, *Rom. I: 32.* licet enim ex principiis homini internis profluat, Deo tamen adscribitur,

qui, ut illa principia in nobis existerent, ipse voluit, eaque cordibus nostris inscripsit *Rom. II: 14.* cum igitur illa sint extra facultatem concessam: hinc illæ potestates nullum Jus habent de iis disponendi, cum illis subjiciantur; ut enim in naturalibus causis inferiores in agendo a superioribus dependentes, contra superiorum efficaciam, vim agendi nullam habent, ita etiam in moralibus; quare nec attendi possunt majora eorum vota, sed negotium & quod geritur, ipso jure est nullum. Huc & referenda est causa Religionis, de qua ceu Themate Disertationis nunc agendum erit.

XII. Cum in omni societate id requiratur, quod ad ejus defensionem & conservationem facit, & illa haud facile obtineri queant, nisi aliquis sit ordo, & discrimen inter imperantes & parentes, hinc patet & Ecclesiam, [cujus vinculum Religio dici potest] regimine & Politia, ceu religiosam quamdam societatem carere ægre posse; Est autem illud Regimen, juxta Celeb. nostri Theologi *Heideggeri p. m. Medull. Medull. Theolog. Loc. 27.* vel principale, vel ministeriale; illud est penes Salvatorem nostrum *Christum*, qui Judex, Legislatores & Rex noster est, *Esaj. XXXIII: 22.* & Caput corporis Ecclesiæ *Col. I: 18.* hoc ministeriale, seu quo Deus Ecclesiam, hominum ministerio gubernat, rursus duplex est, aliud enim est Ecclesiasticum, aliud Civile: Ecclesiasticum ministerium dari, probat expressa Dei institutio, qui tum in Veteri, tum in Novo Testamento Ministros sacros partim ordinarios, partim extraordinarios vocavit; cum enim Deus benignissime voluit per prædicationem Evangelii homines ad salutem vocare,

opus

opus habuit ad hoc doctrina & institutione, quæ non aliunde, quam ex Verbi Ministerio haberi potuit; Sic in Veteri Testam. ordinariis Ministris accenseri merentur Patriarchæ, Seniores, Primogeniti & in eorum locum surrogati Levitæ, Sacerdos primus, Sacerdotes reliqui, & extraordinarii Prophetæ; in Novo vero Testamento sunt ordinarii, Pastores, Seniores, Doctores, Diaconi, extraordinarii autem sunt Apostoli, de quorum officiis & aliis huc pertinentibus plura hic afferre consultum non duco, cum non sit nostri fori, & multi Celeb. Theologi hanc materiam multis & magnis scriptis illustrarint, quo B. L. remittimus, & nunc ad aliud ministeriale Ecclesiæ Regimen, nempe Civile pergimus.

XIII. Alterum ministeriale Ecclesiæ Regimen est Civile, quod competere illi, qui summam Potestatem summumque Imperium in Territorio habet, & in personas & in res Ecclesiasticas in illo comprehensas ex sequentibus clarum fiet. Summam enim hanc potestatem Deus expressis verbis *Gen. 1: 28.* humano generi concessit, in ipsam terram universam & singulos homines in ea existentes; illudque genus necessariis ac sufficientibus ad illam exercendam instruxit facultatibus; concessa autem est illa potestas non uni solum, quia facultates ad illam datæ sunt æqualiter: nec pluribus, quia eadem ratio in pluribus ac in singulis, & non apparet, quinam illi plures sint, ergo omnibus, quia quantum non datur inter unum, plures & omnes; ut ita hi in societate hac naturali jus habeant in singulos, nullis [ergo nec Clericis,] exceptis. Quia vero genus humanum totum non

potuit exercere hanc potestatem in singulos, hinc commode factum est, ut divideretur illa potestas, & hac divisione facta, clarum est, populos singulos, sive qui eos repræsentant, Jus habere in suos, quod antea omnes habuerunt in singulos, unde non magis Clerici cum illis cohærentibus juribus & ad eos spectantibus rebus ab hoc territorii, quam ab ipsius humanæ societatis jure excepti esse possunt; præcipue cum juxta *Plutarchum*, Religio sit συνέκλιον ἀπάσης κοινωνίας καὶ νομοθεσίας ἔργημα coagulum omnis societatis & fundamentum legislationis, & juxta *Ciceronem*, fundamentum humanæ societatis, quia metus Dei animos civium omnium optime continet, eos placidos, obsequiosos, Patriæ amantes, juris & æqui retinentes efficit, dum scil. & futurum post hanc vitam tribunal inculcat, ubi occulte patratorum a quovis sint reddendæ rationes; ita autem animatis civibus non possit non salva esse Respublica, cujus administratio ad summam potestatem pertinet; Huic Juri & consentit Jus Divinum, tum Vetus, tum Novum; de illo patet ex *Levitico* passim, ubi Aaron summi Sacerdotii leges a Mose accepit, immo & illum Mosis Imperio se subducere volentem Deus ipse illi subjecit *Num. XII: 8.* Regibus quoque Hebræorum sacerdotes paruisse, eosque rerum Ecclesiasticarum curam egisse patet ex *Historia Saulis, I. Sam. XXII: 11.* Davidis cultum Dei constituentis *I. Paral. XVI.* ordines Sacerdotum determinantis *c. XXIII. seqq.* Salomonis, Sacerdotem Abiathar ab officio removens, *I. Reg. II: 26.* quod & horum pii successores egerunt, ut *Cunæus de Rep. Hebr. l. I. c. 14.* scribit, Præfecturam sacrorum, summamque potestatem & judicium pertinuisse ad Reges; quos &
(non

(non vero Clericos) Deus ipse Deos nominando suos Vicarios fecit *Pf. LXXXII: 1. 6. Exod. XXI: 6.* Eadem quoque potestas Principibus tribuitur in Novo Testamento, ita enim Paulus *Rom. XIII: 1. Omnis anima [ergo & Clerici] subiecta sit Potestatibus ὑπερεχούσας & v. 4. Dei Ministrum* vocat Principem, *in bonum*, qualecunque scil. quo ostenditur in id institutos esse Principes, ut vitam quietam & tranquillam degamus, non tantum in omni honestate, sed etiam in omni pietate, *1. Tim. II. v. 2. Si autem male feceris, vindicem ad iram*, ubi mali nomine comprehendi etiam omne, quod circa sacra committitur clarum est, cum indefinita locutio hic tantundem valeat atque universalis; quod & Petrus manifestis verbis innuit *1. Epist. II: v. 13. subiecti igitur estote*, dicit, *omni humanæ potestati, ἀνθρωπίνῃ κτίσει, quia hæc est voluntas Dei: v. 15. & quia Regi (non Pontifici) summa potestas competat*, vocat enim illum *ὑπερέχοντα d. v. 13.* immo Christus ipse Rex Ecclesiæ suæ, dum in terris degeret, sine ulla contradictione, seculari potestati se submitit, solvendo vectigalia *Matth. XVII: 27.* ut aliis allegationibus superfedeamus, vide *Grot. de Imp. summ. potest. circa sacra cap. I.*

XIV. Hanc igitur Dei legem, & voluntatem secuta est Ecclesia, idque longo tempore, nam Imperatores omnes Imperii partes circa sacra exercuisse patet præcipue ex *Socrate Historico l. 5. præf.* ubi dicit: *Ex quo Imperatores facti sunt Christiani, res Ecclesiæ ab illis dependisse*, ita ut merito Pontifex Innocentius IV. in hæc eruperit verba *c. si quis 2. n. I. X. de Majorit. Sed quæ res, quis eximit Clericos de jure Imperatoris, cum prius ei subessent?* Sub Romanis

nis autem & Gentilibus Imperatoribus Clericos
 privatos fuisse, & nullam potestatem habuisse,
 nemo ut credo, est qui inficias ibit; imo & sub
 successoribus horum Christianis & Latinis & Græ-
 cis, Gothis dein, & Germanis, immo & in aliis
 Regnis idem obtinuisse, quam luculentissime pro-
 bat Ill. D. Coccejus in *Disf. de Fundata in alieno*
Territorio, & plurium locorum concurrente Potestate:
tit. III. §. 9. & seqq. Addo solum quod & in alma
 Patria mea Helvetia improbata fuerit Clericorum
 potestas, & nunquam Helvetiæ defuisse, qui Pa-
 pæ & Clero Romano resisterent atque reluctaren-
 tur, hinc excommunicationum Pontificiarum, li-
 cet frequentium, fulmina magno animo contemp-
 serunt, exemptionem Cleri a muneribus & oneribus
 civilibus semper fere oppugnarunt, inque Clerum
 delinquentem graviter quandoque animadvert-
 runt, ita Ao. 1230. cum Magistratus Tigurinus
 Urbem suam, muris, turribus &c. augere vellet,
 Clerum & ad onera & ad operas adegit, imo &
 Monachis mandavit, ut omnes suas amasias, quo-
 cunque nomine in Monasteriis degant, exire fa-
 ciant magno cum illorum dolore. Ao. 1240. Ci-
 vitate Tigurina a Papa, quod Friderico II. fidelis
 maneret, excommunicata, cum Clerus civibus sa-
 cra administrare nollet, omnes Urbe ejecerunt, &
 Sacerdotes, & Monachos, & Moniales; ut & Ao.
 1331. cum de novo, ob fidelitatem Imperatori
 Ludovico Bavaro præstitam Papa eos excommu-
 nicaverit, rursus eos, exceptis Nudipedis, migra-
 re jufferunt & An. 1349. demum rursus receperunt:
 præsertim autem notandum venit Edictum sex Can-
 touum An. 1370. *Wassen-Brief* vocatum, vi cujus
 Clerus illis juramentum fidelitatis præstare debuit, ita
 ut hoc omnia alia ab illis præstita juramenta antec-
 dat,

dat, ne aliud forum nec Ecclesiasticum nec seculare extra Helvetiam quærant, exceptis causis matrimonialibus & Ecclesiasticis; de aliis edictis occasione munerum Ecclesiasticorum nundinatorum [Curtisanos vocabant] & aliorum Cleri abusu, vid. *Historiam Ecclesiasticam Helvetiæ*, Viri Reverendi atque Clarissimi, D. Job. Jacobi Hottingeri, S. Theol. Prof. in Athenæo nostro meritissimi, Fautoris ac Præceptoris mei ætatem colendi.

XV. Non tantum autem Personæ & res Ecclesiasticæ subfuerunt summæ Potestati, inter illos populos, quibus Deus voluntatem suam expressis verbis revelavit, sed & apud alias Gentes, ἀναρχία illa Clericorum inaudita fere fuit; Ægyptii enim, primi Sacerdotum Auctores juxta *Herodot. l. 2. c. 2.* Cives suos distinxerunt in Sacerdotes, milites & operarios, *Bodin. de Rep. l. 3. c. 8.* Macedonum Rex Alexander M. improbavit ingentem honorem illum Judæorum Pontificis Jaddonis; *Joseph. antiq. II. c. 8.* Græcorum fere singulæ civitates variis usæ sunt sacris, quibus unum ex Civibus præfecerunt: vid. *Jonston. de Fest. Græc.* Romanorum Rex Numma Pompilius Pontificem maximum constituit, *Liv. l. 1. hist. c. 20.* Germanorum Sacerdotes pars Senatus, ministrique silentii injungendi fuerunt. *Tacit. de mor. Germ. c. II.* de aliis Gentibus v. *Cæsar. l. 6. de Bell. Gall.* *Berthault. in Flor. Gall. l. I. c. 4.*

XVI. Probato igitur Clericos & res Ecclesiasticas Civili potestati subesse debere, ex Jure Naturæ, Divino atque Gentium secundo, paucis adhuc demonstrabimus nec reliqua Jura huic asser-
to contrariari, & de Jure Civili quidem nullum
est

est dubium, cum publicum Jus, quod ad statum Reip. pertinet, consistat in sacris & sacerdotibus *l. 1. §. 2. de J. & J. hinc & priores 13. Tituli lib. 1. Codicis* nihil aliud fere tractant, quam de religione, ejusque Doctrina & cultu, de Ecclesiis, Episcopis, Clericis, Hæreticis, eorumque testamentis, contractibus, bonis, officiis, delictis, pœnis & omnibus eorum Juribus: immo & de Jure Canonico id verum esse ex multis textibus clarum est, quorum saltem unum aut alterum allegabimus; Sic *in C. Sacerdotibus 41. caus. XI. qu. 1. Pontifex petit, ut Imperator ex terrena Potestate ita dominetur Sacerdotibus, ut propter eum, cujus servi sunt, debitam etiam reverentiam impendat; Sic in c. principali 15. ead. dist. 63. dicitur sacram (Epistolam) Clementissimi Principis præcepisse Presbyterum &c. fieri debere, ut & c. 17. ead. Pontifex ait; Imperatorem & Augustam per literas ipsi dixisse, quod debeat Episcopum facere, & se fecisse &c. Possem etiam huc afferre Conciliorum de hac re decreta, ubi in Concilio Turonensi Ao. 813. habito, Episcopi cunctos, qui interfuerunt, admonuerunt, ut obedientes Imperatori [Carolo M. sc. quem & Concilium Moguntiacense veræ Religionis rectorem vocat] & fidem ei promissam, inviolabiliter conferrent; Lehm. Chron. 2. cap. 41. in pr. Sed cum id jam satis probatum esse sperem, tantummodo quædam adhuc in medium proferam, ex quibus perspicuum erit Clericorum potestatem & improbatam fuisse summis inter Pontificios Theologis, Juris-Consultis, Politicis &c. Sic ap. Priol. *de Reb. Gall. l. 10. in fin.* unus ex Ecclesiæ Romanæ Cardinalibus, Mazarinus Cardinalis, fatetur, *nulli Pontifici jus in Reges, sed paternum amorem esse debere. Ita Franc. Victoria in Relect. de Potestat. Eccles. sect.**

7. 2. act. propos. dicit : *Principes posse servare proprias Respublicas , non solum per modum defensionis , sed & auctoritative.* Cui adstipulatur Petrus de Ferrariis Juris-Consultus: dum in *Pract. Papal. ridiculum* dicit esse dicere & abominabile audire, *Papam in ipso Imperatore niti superioritatem habere &c.* plura de hac materia, qui desiderat, adeat Grot. *de Imper. summ. Potest. circa sacra.* c. 1. & Illustr. D. Coccejum in citata *Disert. de fundata in Territorio Potestate.*

XVII. Vidimus hactenus Ecclesiæ ministeriale Regimen aut Ecclesiasticum aut Civile esse, superest igitur, ut & de utriusque potestate agamus, quod ut meliori ordine fiat, cum Illustr. D. Coccejo in *Jurispr. publ.* C. 18. imprimis notandam putamus distinctionem Juris & Virtutis, quæ in eo differunt, quia Jus tribuit cuique suum, versaturque circa meum & tuum, Virtus autem tantum circa rem nostram, & perfectionem animi, tribuitque alteri, quod nostrum est, non quod alterius; hinc ex Jure nascitur obligatio, idque necessitatem quid faciendi imponit, ad quod homines compelli possunt. At hæc respectu hominum locum non habent in virtute, & omnis ejus ratio, docendo, monendoque obtinetur; vid. *Disf. Frider. Reinh. Flad de Distinctione Juris & Virtutis Giessæ* 1698. *habit.* Juris itaque exequendi munus sua natura cogendi jus habenti, & superiori competit; virtutis autem docendæ & monendæ etiam privatis, quos inter & Clericos esse 2. 14. satis demonstratum, & in hoc consistit utriusque potestatis distinctio ut altera possit compellere, altera tantum monere *Job. 18. v. 36.* ad quæ igitur in rebus Ecclesiasticis quis vi adigi & cogi potest, ea ad Regimen Civile,

Civile, quæ autem solum doceri monerique possunt, ea ad Regimen Ecclesiasticum pertinere, & quænam illa sint, nunc dispiciemus, initium faciendo ab his posterioribus.

XVIII. Cum Vicarius gerat vices ipsius committentis *l. 16. de Jurisdic.* & non plus potestatis esse possit in Vicario, quam in committente; hinc facile patet, Clericos, qui ceu Vicarii Christi officium suum gerunt, non majori potestate gaudere, quam ipsemet committens Servator Christus; Hic autem quicquid secularis Regni est, penitus a munere suo separat *Job. XVIII: 36.* immo cum eum Regem facere vellent fugiebat in montem *Job. VI: 15.* & docendi monendique fines nunquam excessit, hinc & adulteram illam solum monuit, non de ea judicavit *Job. VIII: 11.* contra autem se potestati seculari subjecit, *Matth. XVII: 27.* illumque secuti sunt Apostoli ejus, ad quos dixit: *Reges Terræ imperant; vos autem non sic. Matth. XX: 25. 26.* hincque & hæc duo optime sejungit Petrus *1. Epist. V: 2. 3.* his verbis; *Pascite Greges Dei, & inspectionem, non cum necessitate, sed cum libertate exercete, non lucri, sed affectus causa; Non ut prædominantes propriis, sed ut existentes exemplar gregis; quod jam in Veteri Testamento obtinuisse testatur, Cunnæus de Rep. Hebr. l. I. c. 14. inquit: Quemadmodum Præfectura sacrorum, summaque potestas & judicium ad Reges pertinuit, ita ministerium, curatioque eorum ad Levitas, hoc est ad Pontificem Sacerdotesque &c.* Competit igitur Clericis, Regimen suasorium, quod in sacris Literis venit nomine *Potestatis Clavium*, quæ *Matth. XVI: 19.* ligare & solvere dicitur & a Christo ipso illis concessa est, qui & gra-
dus

duſ correptionis & contumacium ſeparationis *Matth.* XVIII: 15. &c. præſcripſit; de quibus alii præſertim Theologi conſulendi.

XIX. Videamus nunc, quomodo ſe habeat poteſtas Magiſtratus circa ſacra, qui per poteſtatem ſibi a Deo conceſſam Regno Chriſti invigilare, inſervire, atque illud amplificare, quantum poteſt debet, ut ſit Eccleſiæ gerulus & legis Divinæ cuſtos, *Eſaj.* XLIX: 23. Ubi ſtatim notandum, quod ille nullam poteſtatem habeat circa Religionem formaliter Eccleſiaſticam, & ſacra in ſe ſpectata, quæ principaliter ad ſalutem æternam ita pertinent, ut nullum ex iis periculum in Rep. metui poſſit, cum poteſtas hæc tota ſpiritualis ſit; ut ſunt ipſa Doctrinæ cœleſtis fideique ſalvificæ capita &c. ſed quod illorum facultati ſolum illa ſubſint, quæ ad ſalutem Reip. & civilis Imperii curam ſpectant, vel quicquid de Cultus divini exercitio rebusque Eccleſiaſticis ita ſtatuitur, ut Cives ad id adigi queant; hinc inprimis proſpiciendum eſt ſummæ poteſtati Civili, ne Atheiſmus ſeſe ingerat in Remp. cum nulla gravior Reip. peſtis eſſe poſſit Atheiſmo, & melius ſit habere Religionem falſam, quam nullam, cum *pietate ſublata, fides etiam & ſocietas humani generis, & una excellentiſſima virtus Juſtitia tollatur.* Cic. l. I. de Nat. Deor. ut Sil. Ital. IV. optime canat.

*Heu primæ ſclerum cauſæ mortalibus agris,
Naturam neſcire Dei.*

Non ſolum autem hoc in caſu ſumma poteſtas curare debet, ne Reſp. quid detrimenti capiat, ſed & ſi Eccleſia varietate dogmatum diſtrahatur, &

varii varia pro voluntate Dei obtrudere conentur, cum ita & animi Civium distrahantur, & variae orientur factiones, discordiae, motus, & quae cum tempore in excidium Reipubl. erumpere possunt: hinc omni ope niti debet, ut hae disensiones per summos & in Religione Christiana exercitatissimos Theologos, aut aliis mediis legitimis componantur, & si possibile est, una Religio in suo Territorio obtineat, cum hoc ad uniendo Civium animos optimum vinculum sit; ita ut Philippus Hispaniarum Rex satius esse [quamvis infelici successu] censeret, regno carere, quam populo alienis & diversis sacris addicto imperare, dum diceret; *Che amava meglio di non essere Re, che haver Popoli Soggetti ad altera Religione, che à la buona & la sua*; Gio Battist. Adriani l. 19. della storia de' suoi tempi. Hujus rei gratia, cum per hæreses & falsa dogmata publica plerumque turbetur tranquillitas, & ad illa tollenda optimum medium sit, ut in Concilio aut Synodo dispiciatur, quænam sanior sit sententia, hinc & summæ potestati, [cui curæ esse debet, ut iis, quæ Rempubl. turbant, mature occurratur] potestas competit ut talia Concilia possit convocare, disponere, si e re est transferre, in illis decreta confirmare, promulgare, vimque adeo & auctoritatem illis tribuere, cum hæc nemo facere queat, nisi qui vim coactivam habet, (qualis solus est imperans) ut cogere possit tum alios, tum & heterodoxos, ut in Concilio compareant, & ut congregatos, si aut nimium affectibus indulgeant, aut turbas moveant, coercere, & in officio continere possit, & hoc olim in usu fuisse probat Grot. de Imper. summ. Potest. in sacr. c. 7. sed & sine Concilio decernendi facultas

cultas competit summæ potestati, si quæstiones orientur de iis, quæ indifferentia, & verbo Dei jam definita sunt, ne quicquam orthodoxæ fidei adversum doceatur, cum si hoc non posset, sequeretur, quod Jus imperandi aliquid acciperet a Concilio, quod tamen summitati illius repugnat.

XX. Porro huc refertur Jus reformandi, sed tantum in extrinsecis, quæ solum in Cultu externo consistunt: quoad autem ipsum Religionis exercitium, non nisi consentientibus civibus, cum capita fidei non subjaceant arbitrio hominis, ergo nec Principis, & Princeps constitutus sit, ad tuendum, non destruendum præsentem Reipl. statum, vid. Illustr. Dn. Coccej. *Jurispr. publ. c. 18. §. 29.* non vero errantes exiliis, pœnis, tormentis ad suam Religionem cogere potest, quia nihil tam voluntarium ac Religio, & melior est Religionum multitudo, quam carnificina conscientiarum; illa habet supersticiosos, hæc Atheos; illa plures divini Numinis habet cultus, hæc nullum; sed operam dare potest, ut vera Religio propagetur, non vi, sed elenchis, orationis persuasionibus; ad quod fideles Ecclesiæ ministros constituat, qui subditos in vera Religione informant, docentes & discentes protegat, & subditos adigat, ut in illis locis, ubi informandi sunt, compareant. Ad summam potestatem quoque pertinet de iis omnibus prospicere, quæ ad exercendam in Republ. religionem faciunt, hincque ad exemplum piorum Regum V. T. etiam leges & constitutiones Ecclesiasticas, quas vocamus *Kirchen-Ordnungen*, faciat, sed de rebus indifferentibus, & in sacris nondum determinatis, ut ex. gr. quo tempore sint

peragenda, qui ritus observandi &c. ad quæ in consilium adhiberi possunt Ecclesiasticæ Personæ. Hincque & sumtus necessarios suppeditare debet, quibus ædes sacræ, & quæ eo pertinent,ificentur & reficiantur, & quibus Ecclesiæ Ministri vitam traducere queant; in quorum Doctrinam & vitam quoque inquirere potest per visitationes Ecclesiasticas, ut omnia rite & decenter fiant; hinc & eo spectant quoque scholarum erectio, & vocatio, nec non inspectio bonorum Ecclesiasticorum, ne ad usus profanos & illicitos adhibeantur, ut & alia, in quibus omnibus, juxta Celeb. Theol. Coccej. *in summ. Doctr. Fæder. c. 24. §. 537.* necessarium est, ut si qui homines aut collegia habeant concessam aliquam potestatem politicam a populis, civitatibus, patribus, quæ pertinent ad bonum & defensionem Ecclesiæ, ut diligentissime caveant, ne eam potestatem inferant in causam fidei & cultus Dei, ut legem faciant dicendi vel tacendi, agendi vel non agendi præter verbum Dei; vide Grot. *de Jure summar. Potest. circa sacra*, Reinking. *de Regim. Ecclesiast. & Civil.* Tabor. *in Disfert. Acad. de Regim. Imper. Eccles. Rhet. de Jur. Stat. Imp. circa sacra.* Dn. Schvveder. *Introd. in Jus publ. P. spec. Sect. I. c. 5. &c.*

XXI. Cum ita, ut spero, satis clarum sit, quousque utriusque & Ecclesiastici & Civilis Ecclesiæ Regiminis Potestas se extendat, nunc videndum erit, *an pluralitas votorum etiam in causis Religionis obtineat?* quod negandum putamus, vid. supra thes. X. cum ibi, quid cujusque conscientiæ & fidei satisfaciatur, quærat, & quilibet nostrum de se ipso & de suis actionibus rationem reddere debeat Deo.

Deo. *Rom. XIV: 12.* illaque cuius examini subja-
 ceant, cum ab Apost. *Johanne I. Epist. IV: 1.* mo-
 neamur *probare Spiritus, an ex Deo sint*, hincque ju-
 dicia aliorum hisce in causis attendere opus non
 sit: Dein quod majora vota vincant, tantum ob-
 tinet in rebus civilibus, quæ societatem civilem
 concernunt, a quibus toto cælo differunt causæ
 Religionis & conscientiæ, quæ in solius Dei pote-
 state, & ex ejus verbo tantum judicandæ sunt.
 Immo ingens hominum foret audacia, de rebus,
 quæ arbitrio hominum non subjacent, per ma-
 jora quid velle constituere, & gratiæ divinæ nego-
 tia secundum opiniones hominum metiri, cum li-
 cet omnes ita judicarent, tamen conscientia mea
 non possit esse satis certa & secunda de veritate hu-
 jus vel illius rei, nisi convinceretur ex ipso Verbo
 Dei: Accedit præter suspicionem partium & id,
 quod res hæc foret inanis, cum nullum dubium
 sit, quin unusquisque sit laturus sententiam in fa-
 vorem Religionis suæ; quod verum obtinet non
 solum in causis, quæ directe Religionem concer-
 nunt, sed & ob easdem rationes etiam tunc cum
 per indirectum de Religionis negotio quæstio ori-
 tur, aut ubi diversæ Religionis præjudicium &
 zelus præponderare potest juris æquitati, uti si in-
 ter diversæ Religionis socios, de eo lis sit, quod
 ut fiat vel ne fiat, alterius partis interest, hinc
 æquissimum est, in hisce negotiis unani-
 mem consensum expectare, cum, (ut
 Philippus Magnanimus Hassiæ Landgravius
 Granvellano respondisse, dicit Sleidan. l. 17. c.
 112.) in fidei negotiis non est considerandum,
 quid maxima pars opinetur, sed quid verum sit,

exemplo Hierosolymitani conventus, ubi maxima pars paucorum Apostolorum iudicio, quod rectum erat, cessit & obtemperavit, *Act. XV.* quod & urfit Protestantium Orator *Pontanus* apud *Sleidan. l. 3.* & in Concilio Tridentino *Bellejus Episcopus Parisiensis* contra *Cardinalem Paulum Æmilium Verallum, Episcopum Caputaquensem; Svav. Polan. in Histor. Concil. Trident. l. 6.*

XXII. Qua de causa & in Comitii Imperii hæ causæ Religionis excipiuntur, ut nempe pluralitas votorum in illis nihil valeat, & ut amicabili ratione transigantur, cum aliàs una pars simul partis & iudicis locum obtineret, cum Pontificii Protestantes numero vincant, hinc extat in R. I. 1530. in En. und eines jeglichen Gutdünken und Meinung sich selbst in Liebe zu hören, und zu erwegen, die zu einer Christlichen Wahrheit zu bringen, und zu vergleichen, nempe nach Göttlicher und der alten Väter Heil. Schrift und Lehre R. J. 1545. S. und sollen, 2c. et in R. J. 1555. S. 15. und soll die streitige Religion nicht anders dann durch Christfreund, friedliche Mittel und Weg zu einbelligem Christlichem Verstand und Vergleich gebracht werden. prout et respondebat Imper. Rudolph. II. in Comitii Ratisbon. 1598. daß die Sachen, so den Religions-Frieden belangend, nunmehr nicht, wie andere Sachen, sondern durch sondere Rätthe tractiret werden; Als die Catholische haben einen besondern Rath, die Protestirenden auch einen besondern: hinc et pars adversa ad gravamina Evangelicorum in Comitii Ratisbon. 1613. daß der ander Theil im Fürsten-Rath die Majora in Sachen den Religions-Frieden betreffend ohne Zweifel vor sich hat,

hat, respondit; Man wisse wohl, daß in Gewissens-Sachen die Majora nicht gelten. Die Catholische Religion und die Augspurgische Confession, wie auch der Religions-Frieden seyn auf gütliche Vergleichung zugelassen, wider dieselbe thäten Majora nichts. vide Arum. de Comit. C. 7. n. 68. 74. quod et in Pacific. Osnabrug. post multas Disputationes decisum est, art. 5. ubi conclusum pluralitatem non attendi debere in negotiis Religionem sive directe, sive indirecte concernentibus, inter status utriusque Religionis agitatae d. art. 5. §. 51. ut et in omnibus aliis causis, quibus utriusque Religionis status in duas partes eunt: ib. nec non si circa transactionem Passaviensem, Pacem Religiosam, et Instrumentum Pac. Osnabrug. quid dubii incidat, aut ex causis illam Pacem tangentibus resultet d. art. 5. §. 49. vid. Aut. der Grundvest. p. 3. c. 8.

XXIII. Quin et illud disfidium religionis in Imperio fecit, ut, cum in supremis Imperii Tribunalibus Judices et Assessores sint diversæ Religionis, et quilibet suæ sectæ hominibus magis, quam adversæ in juri dicundo favere præsumatur, post multas contentiones placuerit, etiamsi in causis Justitiæ non possit non pluralitas votorum attendi, saltem Præsides, Assessores et quoscunque Justitiæ Ministros, evitandæ sinistrae opinionis ergo pares numero utrique Religionis esse debere, vid. Instr. Pac. Osnabrug. art. 20. §. 53. Idem etiam in Judicio Aulico observari debere cautum ib. §. 54. quamvis id nondum fuerit factum. Ex eadem ratione introductum, ut in conventibus Imperii ordinariis numerus ex utriusque Religionis Proce-

ribus æquetur R. J. 1654. §. 194. d. Pac. Osna-
brug. §. 51. Et si extraordinariis Commissionibus
negotia in Imperio expedienda, quæ status Prote-
stantes concernunt, soli eidem Religioni addicti
deputentur et vice versa d. §. 51. Quid fuerit de-
sideratum a Protestantibus statibus in hac causa vi-
deatur apud Fritsch. in *Elect. Jur. Publ. Tom. I. cap.*
8. vid. de hac materia late Reinking. *de R. S. & E.*
l. 3. cl. 1. c. 4. n. 20. & cl. 5. c. 8. num. 70.
Limn. enucl. l. 4. c. 72. n. 48. Sinold *Schütz in*
Coll. Jur. publ. Diss. 10. th. 15. lit. A. Carpzov. *de*
leg. Reg. Germ. c. 10. sect. 8. n. 5. & alios.

XXIV. Præmissis igitur hisce, ex quibus satis,
ut spero, patebit, in caussis Religionis majora
suffragia locum non habere, nunc adhuc viden-
dum erit, quid contra hanc generalem Regulam
in Patria nostra obtinere velint quidam, et quibus
hanc suam sententiam argumentis confirmare conen-
tur; Ut autem, rem ab ovo, ut ajunt, paucis deduca-
mus, notandum seculo jam III. præsertim occa-
sione dispersionis Legionis Thebaicæ cimmerias
Gentilismi tenebras e castris Helvetiæ pulsas fuisse
vid. supra laudat. D. Hottingeri *Histor. Eccles. Helv.*
P. I. l. 2. et Helvetios multis in locis simplicitatis
illius primævæ, quæ ab incunabulis Prædicatio-
nis Evangelii inter illos obtinuit, tenacissimos ali-
quandiu fuisse atque studiosissimos; unde et novi-
tatibus paulatim emergentibus, dum Præsul Ro-
manus cum vi tum astutia Vicariatus Christi præ-
textu eo annisus est, ut omnis in toto orbe Chri-
stiano circa Religionem potestas et cura soli sibi
permitteretur, et hac sua potentia et ad Domina-
tum secularem stabiliendum turpiter abusus fuerit,
se

se nonnunquam opposuerunt, tamen et succubuerunt. Sed cum stante illo rerum ordine res suas spesque in discrimine periculoque maximo constitutas viderent, Cleri Tyrannide indies invalescente, Monachorum superstitione crescente, Paparum insolentia et fastu gravius incumbente, ipsa etiam Doctrinæ sinceritate rarefcente; Præsertim cum Monachus *Bernhardinus Samson* cum amplissimarum, in illis oris nunquam hactenus auditarum, indulgentiarum mercibus a Leone X. Pontifice Romano ad eos missus veniret; eosque invitaret, ut præsentem salutem præsentem pecunia redimerent; tum magna eorum pars sacrosanctam Theologiam heroico prorsus ausu, impetuque plane divino ab erroribus, quibus scatebat, repurgatam integritati restituerunt, cui laudabili conatui initium præcipue fecit *Huldricus Zwinglius*, Pastor tunc Tigurinus, qui ipsis Calendis Januarii An. 1519. e sacra cathedra Evangelium Christi summo zelo, parique facundia et fidelitate, erroribus in fide et superstitione in cultu palam rejectis, frequenti concursu enarrare cœpit, quod et in aliis Cantonibus, Disputationibus quibusdam publice habitis pari felici successu factum est.

XXV. Hæc autem feliciter cœptæ Reformationis incunabula, felixque ejus progressus Quinquepaganis seu Pontificiis Cantonibus sudes in oculis fuit, hincque Evangelii assecclas omnibus probris, maledictis, verborumque contumeliis vexarunt, Legatosque horum ad Comitiam eorum, ad concordiam fructus ob oculos ponendos, et fœderis contra hos An. 1529. cum *Ferdinando* Hungariæ et Bohemiæ Rege initi insolentiam no-

tandam, missos haud amico et foederato more tractarunt, & Subsilvani Praefectos suos Badam & in liberam Provinciam, lite adhuc quadam inter illos, aliosve Cantones pendente, mittere conantur; qua de causa copias suas utraque pars eduxerunt, & omnia jam ad conflictum parata erant, sed interventu neutrorum Cantonum aliorumque, foederis Ferdinandiani instrumento tradito & dilacerato lis haec sine sanguine composita & utrinque ab armis discessum est. Cum autem post conclusam hanc Pacis tantum imaginem Quinquepagani de novo Reformatos theonino dente rodere, multaque maledicta in eos jacere incipiebant, cum variis Principibus &c. contra eos conspirabant, rursus An. 1531. res ad arma pervenit, ubi die 11. Oct. apud Caenobium *Capellam* signis concurrebant infestis, ut & die 24. ejusdem mensis in monte Tugio, exitu pro Reformatis satis, non tamen ut multi, (de quibus vide Magni *Bullingeri adversus Cochlaeum* An. 1544. editum scriptum) mendaci stylo narrarunt, plane infelici, ita ut his infortunis moti Tigurini Legatos miserint in castra Quinquepaganorum, qui controversiis finem imponant, quod factum die 16. Novembris ejusd. anni prope *Baar* in Territorio Tugiensi, conclusa ibi Pace Religionis; (quam *Lands-Frieden, Nationalem* vocamus) cujus praecipuum & ad hanc materiam praecipue pertinens argumentum in his consistebat; Ut neutra pars alteri cum sociis, quoad Religionem, in suo territorio obstacula & praepedimenta objiciat; ut quaelibet pars in Provinciis complurium Cantonum regimini subjectis (*gemeinen Herrschaften*) juribus atque privilegiis, quibus hactenus gavisae sunt, protinus gauderet, subdi.

subditique Religionem, quam volunt, profiteri atque exercere possint; Ut bona inibi Ecclesiastica, salariaque Pastorum inter utriusque Religionis additos pro rata redituum (nach der *Marchzabl*) dividantur, ut subditis gravissime prohibeatur Religionem virulentis dictis laceffere; alia huc nihil facientia recensere necessarium non putamus. Cum si quis plura de hac materia desideret, adire possit *Endgenössische Geschichte, Beschreibung* ad h. a. & *Historiam Helvetiæ plenior* Msc. L. VIII. Viri Amplissimi Dn. *Job. Henrici Rhonii*, Inclytæ Reipublicæ Tigurinæ Ex. Quæstoris, Helvetiæ Livii, Fautoris ac Patroni ad cineres usque colendi, qui odii, livoris, studii, cauffas procul habens felici stylo, attenta cura, fideque pari hæc omnia ex probatissimis monumentis in lucem produxit.

XXVI. Hæc autem pax, quæ velut vinculum duarum Religionum socios unire & conciliare debebat, a malevolis quibusdam contra hanc Transactionem manifeste pugnantibus, etiam ab Helvetiis ipsis perperam explicata verbisque ejus alienus affictus est sensus. Mitto nunc plura, de quibus consulenda supra laud. Dn. Hottingeri *Histor. Ecclesiast. Helv. P. III.* & tantum in medium proferam, quid *Auctor Clavis Themilogicæ* in illa aggrediatur, dum ib. p. 29. &c. Judicium parium in decidendis controversiis, litibusque Religionem concernentibus negare annitur, & *art. 4. Pacis An. 1656.* inter rursus ob Religionis quædam disidia dimicantes Reformatos & Pontificios Conclusa, in suam sententiam obtorto collo pertrahere conatur, quem integrum hic apponere e re fore judicamus; Is autem ita sonat: *Cuilibet Cantonum Religionis & supremi*

*Supremi Domini Jura cum facultate judicandi in propriis terris intacta & intemerata remanent, reliqua si in controversiam veniant, judicio Parium deciduntur. In communibus Præfecturis Libertas Religionis esto ex placito Pacis Capellensis (Lands-Frieden) & Transactionis Anno 1632. aliarumque Pactionum; Ex harum præscripto orta forte certamina determinantur, sin dubium ingruat, an ad judicium Parium pertineat, id ab electis arbitris prius evolvitur; iudicium subterfugientes, aut iudicio stare abnuentes Cantones Pacis conciliatores pro viribus compellunt. Hic esse ait, procellas & litium navis naufragii scopulum A catholicis, quæstiones & casus circa catholicorum Religionem oriundos instar eorum iudicio Parium quoque dimetiendos ac decidendos fore & hinc utramque Religionem exæquari, utriusque libertatem prærogativis iisdem, mutua vi ac reciproca ponderari contendentibus. Conclusionemque hanc tanquam male & perperam elicitam rejicit, Pacemque Capellensem totius rei basin & fundamentum, ex qua omnia certamina terminari debeant, esse dicit; cum autem illa nuspian id exigat imo contrarium statuât, hinc merito id se facere contendere vult, hisce nimirum argumentis. I. quia in illa pace 2. Religio Romana nominetur **der wahre, ungezweiffelte, Christliche Glaube, vera, indubitata, Christiana,** & §. 2. **der alte, wahre, Christliche Glaube, antiqua, vera, Christiana,** Evangelica e contra **der neue Glaube, nova fides,** ex quibus verbis extorquere conatur, majores nostros Religionem Pontificiam antiquam, veram, indubitam Christianam fidem censuisse, sed frustra; cum primo quam Religionem & fidem pro antiqua, vera, indubitata & Christiana habeamus, non ex hac vi armorum extorta Pace, sed ex editis li-
bris*

bris symbolicis iudicium ferendum sit. Vel quis secundo sanæ & immotæ mentis sibi persuadeat, Maiores nostros de fide sua ejusque antiquitate dubitasse, quam illi ex sacra Scriptura invictis argumentis asseruerunt, et pro qua tot labores, tot sudores perpeffi sunt, quam etiam suo sanguine defenderunt? 3. Hæc verba Pacis non sunt Lex, quæ Partibus hanc pacem concludentibus, quid de Religione statuere debeant, præscribat, nec conventio inter illos de vera Religione, aliâs sine dubio Reformati sacris his relictis ad Religionem Pontificiam rediissent. 4. Nec ad arma iverunt, ut veritatem Religionis suæ, quam armis male probari ac propagari perspectum habebant, probarent, sed aliæ suberant causæ, de quibus nonnihil *thes.* 25. diximus. 5. Ex annalibus constat, hoc Pacis Instrumentum nec a Pacificatoribus, nec ab utraque parte formatum, nedum in chartam relatum fuisse, ut id factum in Pace An. 1529. inter easdem Partes conclusa, ubi *℥. 1. & 8.* Reformata Religio das **Göttliche Wort**, Pontificia contra, **die Meß cluet**, sed a Pontificio quodam compositum, et Tigurinis hic non tam ad verba et titulos, quam rem ipsam attendentibus ad subscribendum propositum. Accedit 6. quod cum verba rebus, non res verbis sint imposita, justum sit voluntates contrahentium potius, quam verborum conceptionem inspicere, *l. ult. C. Quæ res pign. oblig. poss.* cum verborum interpretatio nusquam tantum valeat, ut sensu melior existat *l. 3. C. de liber. præter.* ne voluntas contrahentium ob verborum subtilitatem impediatur. *l. un. C. ut action. ab hæred. contra hæred. l. 2. ℥. 1. C. de constitut. pecun.* verborum quippe inanium ratio non est habenda. *l. 9. C.*

qui

qui admitt. ad bon. poss. cum mens potior sit voce dicentis. l. 7. §. 2. de suppellect. leg.

XXVII. Aliud argumentum antagonistæ in hoc consistit, quod circa Præfecturas communes, art. 2. §. 2. eos, qui tempore pacis ab antiqua Religione jam defecere, toleret quidem, nullo modo autem approbet, ut imposterum quisquam ab antiqua Religione ad novam migrare possit, prout e contra expresse cavet, plenumque ac liberrimum Jus postliminii reseruet iis, qui de nova ad antiquam veram fidem reverti velint. d. art. 2. §. 2. Ob aber etliche derselben, die den neuen Glauben angenommen, und wieder darvon zu stehen begehren, und den alten, wahren Christlichen Glauben wieder annehmen wollten, daß sie dasselbige freyes Urelaub von mániglich ungehindert gut Fug, Macht und Gewalt haben sollen. Concludit ergo; quod si jus singulare in uno denotat jus commune in contrario in altero, itemque inclusio unius exclusionem in altero, ergo utrique Religioni non eadem vis, potestas ac ratio. Respondeat hic 1. pro nobis experientia et rei, quam ille musteus fœderum Helveticorum interpres in controversiam vocat, liberum ad hoc usque tempus exercitium, quæ testantur, non paucos Pontificia Religione relicta Reformatæ nomen dedisse. 2. quod illa verba de Pontificiis solummodo dicantur, non autem etiam de Reformatis, non inde venit, quasi non eadem vis, potestas ac ratio hisce competeret, quod lubenter, sed frustra, Clavifex ille vellet; sed eorum vera causa erat conditio communium illo tempore Provinciarum, ubi in Turgovia et Reguscorum Valle Papismus fere totus extinctus, in aliis vero fluctuabat et exterminium

mini.

minitabatur, dum nempe post primam Pacem Ao. 1529. initam, secundum cujus primum articulum [in quo hæc leguntur verba: **Was unter den Kirchgenossen, die Mess auf oder abzutun gemehret wird, darbey soll es bis auf der Kirchgenossen Gefallen bletben**] Missa et Religio Pontificia in plerisque locis per majora fuit deturbata, hinc in secunda An. 1531. Pace Religionis, Pontificii suæ Religioni consulentes, fidei suæ sociis, licet paucioribus, liberum Religionis exercitium, una cum Reformatis, quibus exercitium per hoc nequaquam ademtum est, rursus acquisituri hæc, ut et alia omnia, quæ ad rem suam faciebant, Paci inseruerunt. 3. Licet Pacem hanc concludentes Pontificii omni nisu Religionem suam dilatare, ac propagare in animo habuerint, nequaquam tamen fœdus cum Reformatis ~~ante~~ pactum rumpere et irritum reddere voluerunt, quod sine dubio factum fuisset, si tam dura et quæ Reformati nunquam concedere potuissent, uti hæc sunt, petiissent; et si illis ab his concessa fuissent, cum tamen non sint, sine dubio Pax hæc brevi ævi fuisset, et hæc male pacta statim postea aut amice aut alio medio rursus abolita fuissent; in hoc ergo articulo Pontificiis solummodo rursus conceditur Religionis exercitium, quod ut supra dictum, iis per majora ademtum fuit; nulli vero eripitur libertas Religione Pontificia relicta ad Reformatos transeundi: **Ob auch dieselben (Pontificii) die sieben Sacrament wieder aufrichten und halten wollen, das sie das auch thun sollen und mögen, und dasselbige als wohl halten als NB. der ander Theil die Prædicanten;** his nunc verbis mirum rursus sensum affingere annititur Antagonista p. 31.
dum

dum scribit, *sermonem hic esse duntaxat de Præconio ante susceptum bellum subsequutamque Pacem introducto, neutiquam vero de Præconio post constitutam Pacem noviter erigendo, neque hoc loco Jus Præconii noviter erigendi concedi, sed limitari potius & in gratiam Catholicorum restringi; sed rursus vano et nullo successu; Nam primum Pontificii hic suis hoc Jus expresse vindicarunt, quia putabant, illud a Reformatis iis denegatum esse; Reformati e contra hoc Jus jam tum habuerunt, quotidieque illud exercuerunt, hinc nullam ob causam illud sibi asserere necesse habuerunt: deinde sine dubio in secunda hac transactione articulus transactionis primæ, in quo Reformatis Jus illud permittitur, fuisset expresse expunctus, cum alias Pontificii in hac Pace pro lubitu mutarint, quæcunque in rem eorum fore putabant; postremo si Pax hæc solummodo annos duos vel tres valere debuisset, cur non iterum expresse anni hi definirentur; Hinc facile, (cum et multis exemplis probari posset, quod in triginta vel pluribus locis exercitium Reformatæ Religionis, etiam multis post Pacem Capellanam annis, in Præfecturis communibus stabilitum sit,) rursus assertionem adversarii falsam esse luce clarius est, consequenterque ei verba sua leviter immutata potiori occinere possemus Jure, et dicere, *unam Religionem parem esse alteri, utriusque jura eadem decempæda dimetiri, prærogativisque iisdem exornari.* Nec sanior est ejus ex hisce præmissis facta Conclusio, dum scilicet dicit *Pontificios jure merito, Jura Catholica Judio Parium vel electorum prius arbitrorum subjuganda* [submittenda dicere volebat] *esse negare; inanis quoque hujus conclusionis probatio, quia illorum Religio sit unice Vera, indubitata*
*etate**

state sive tempore prior, & quieta, antiqua, pacifica nec interrupta possessione firma semper & in concussa persistit, in quem finem citat Pacis illius Art. 1. et 2. verba; sed ad probationem hanc arietes admoveat majores necesse est, cum hæc partim falsa, partim ad rem parum facientia; Nam quid de illorum Religione vera, si Christo placet, sentiendum sit ex Theologicis scriptis patet; equidem vocatur vera et antiqua; sed quid tum? nomen habet, non rem ipsam; denique nunquam interrupta possessione firmam semper et inconcussam perstitisse, negat Historia.

XXVIII. Ad sententiam suam utrinque stabiliendam Casum ponit sequentem: *Si libertas Religionis Reformatorum in Præfecturis communibus a Catholicis obtorto collo in jus rapiatur? inquit, an tunc Reformati in Jus vocati iudicio starent, nec ne? Sententiæ ejus summa hæc est; Quoties emergente Judio Parium, aut Arbitrorum in contrarias partes illi discederent, toties Jura suprematus, quibus quoque Jus Sacrorum intime insit, ad majorem condominorum numerum revolvi, & ab his litem tunc componi, quum igitur hoc nomine Pontificia Religio in præfecturis communibus Religio dominans sit, idcirco in controversiis circa Reformatam Religionem oriundis, si Judio Parium in æquales votorum partes distracto nihil decidatur, Pontificios prævalere debere. Sed Responsio in promptu est, dum ille ipse sibi obloquitur p. 46. scribens; Ea est conditio in systemate federatorum [cujusmodi Helvetiam esse ipse agnoscit] ut si negotia tractentur, quæ communem felicitatem tangunt [quæ inter merito et Religionis negotia numeramus] Pars major non prævaleat minori, neque plura suffra-*

gia præponderent, nisi id ipsum & in quantum in fe-
dere expressum fuerit. Nunc autem ex Pace hac Re-
ligiosa clarum est, eam esse reciprocam, [ut ex su-
perioribus patet], quapropter et Pontificia Religio
non dominans, sed socia est, ita ut Reformata iis-
dem cum illa juribus fruatur; imo Religionem
Reformatam in Turgovia dominantem potiori jure
dixeris, quum post Pacem An. 1529. initam lon-
ge major numerus Communitatum eam recepérít,
et biennio demum post Pontificia quasi postlimi-
nio pristinam exercendi libertatem recuperarit.
Quid autem in casu proposito, ubi paria sunt suf-
fragia, obtineat, satis certum est, nempe nihil
actum esse, et rem manere in statu, in quo fuit;
in quo tamdiu manet donec mutatio accedat;
cum autem major tantum pars mutationem status
prioris facere possit, ut ex supra dictis patet, hinc
sequitur, si pares sint sententiæ, nihil agi, sed
priorem rei statum manere, cum nulla adsit deci-
sio et nesciatur quænam sententia obtinere debeat,
dum unaquæque pars æquale jus habeat, et ne-
mo super sit; qui suo calculo majora suffragia effi-
cere queat, v. Illustr. D. Coccej. *Jurispr. publ.* C.
8. §. 11. Accedit et ea ratio, quia ad mutatio-
nem non satis est momenti, et par utrinque pon-
dus æquilibrio velut rem suspendit, vid. Grot.
de J. B. & P. l. 2. c. 5. §. 18. Pufend. de J. N.
& G. l. VII. c. 2. §. 17. Quid vero in illo casu
Reformati agere debeant, meum non est defini-
re; hoc tamen asserere audeo, eos nequaquam
consilio ejus usuros, cum longe aliam viam osten-
dant Conventiones et Pacta inter illos facta, ut
et præcipue Pax Religiosa ipsa, ut supra visum,
quam tamen non in vim Pacti, sed Legis fundamen-
talis

ialis valere dicit, cum tamen ex ipsa æquus Lector facile videre possit, in illa contineri solummodo conventionem et Pactum quid una Pars alterius Partis religionis sociis in communibus Præfecturis concedere velit, vel nolit, ita ut nec una, nec altera pars sine consensu alterius in illa ne minimum quidem mutare valeat, nec una præ altera privilegiis et prærogativis ullis gaudeat, cum Transigentes nullam in alios potestatem habeant, et hinc et in explicatione et interpretatione ejusdem pacis unica et vera mensura est Intentio, et sententia partium Transigentium cum a contractibus, nisi Partis utriusque consensu recedi non potest *l. 5. C. de Obl. & Act. v. Auth. die Grundvest. P. 3. c. 8.*

XXIX. Ne autem foederum Helveticorum magnus tantum videatur interpret, vatem etiam agit, dum addit, *in excidium Reip. discordiam hanc sive Diversitatem Religionis erupturam esse, nam ex quo Religione disfidere ceperint, rimas egisse concordiam, qua prius valebant.* En tibi Lector, insignem, qua hujus Clavis Auctor pollet, Historiarum Helveticarum notitiam. Quasi non Tigurinorum cum cæteris Cantonibus, Bernensium cum Valesianis et Friburgensibus, aliorumque tunc temporis fidei sociorum cum aliis gesta bella manifeste contrarium et Helvetios intestinis bellis multo crebrius implicitos fuisse, jam tum, cum uni adhuc parent Pontifici Romano omnes, probet. Ipsa Helvetia nunquam pacatior et tranquillior, quam ab ipso illo tempore, quo Religionis divortium fuit introductum, erroris convincit Clavigerum; ante illud enim, ut unda undam sic bellum trahit bel-

lum; ab illa ætate certe ad hunc usque diem
 nulli orbis Christiani parti clementissimus Deus
 tam longam pacem et tranquillitatem concessit,
 quam optamus, ut in posterum quoque quam
 gratiosissime concedatur! nec semper Religionis di-
 versitas in excidium Reip. vergit, ut optime dicit
 le Conseiller d'Etat l. 1. c. 17. *On a veu plusieurs
 Royaumes & Principautes se conserver en repos avec
 l'exercice de deux Religions differentes; mais il n'en
 a point esté veu, qu'ils n'ayent esté ruinez par les
 cours & durée des guerres Civiles; vide et Reinking
 de R. S. & E. l. 3. cl. 1. c. 1. n. 29. Carpz. de Leg.
 Reg. Germ. c. 3. sect. 5. et multos alios citatos a
 Mylero in addit. ad Rumel. P. 3. Disf. 2. corol. 1.*
 Fateor equidem ex Religionis diversitate nonnun-
 quam quidem dissidia oboriri posse, sed probi
 nostri Majores quam sapientissime iis obviam ive-
 runt Pactis, Recessibus & Conventionibus, præ-
 cipue autem etiam in Pacis illius Nationalis Reli-
 gionis Tabulis, quæ si rectæ interpretationi detur
 locus, si non a malevolis contraque Pacificatio-
 nem hanc manifeste pugnantibus turbarum Æolis
 Sophisticis artibus intorquerentur, res Helvetiæ
 certe melius ac pacatius sese haberent. Ad ultima
 ejus verba: *Utrum licite valideque & ea NB. Helve-
 tiæ Pax Religiosa fuerit conclusa, examinare brevitatis
 non patitur, laudem totam, quam utraque meretur,
 exhausseris, si dixeris, fuisse illam & hodie esse malum
 necessarium.* Ad hæc inquam verba, non alia hic
 repono, quam ultima quoque verba Pacis illius
 Religionis; *Diemeil wir beyde Partheyen, uns
 umb dieser vorgeschriebnen Articuln vereint, die
 zwischen uns abgeredt, beschlossen, und von beyden
 Theilen mit guten Treuen zu halten angenommen:*

So soll nun hiermit alle Zehd, Feindschafft, Zwentracht, Meyd, Haß und Unwill, so sich durch Wort und Werck und vor diesem Krieg erhebt und begeben, zwischen uns zu beyden Theilen hin, tod und abseyn, einander in böser und arger Meynung nicht mehr fürzichen noch gedenken, sonder aller Dingen verziehen seyn, und hinfüro, ob Gott will, in ewigen Zeiten einander für gute Freunde und getreue liebe Eydgenossen halten, und einander mit feilen Kauff, und sonst in all andere Weg, als getreue liebe Eydgenossen sicher und ungevecht durch einander handlen und wandeln, nach jedes Gelegenheit und Nothdurfft. Quæ quomodo cum cavillationibus Retiarii illius conveniant B. L. dijudicandum relinquimus, hicque pedem figimus, & plura de hoc themate cupientem ad *Historiæ Ecclesiasticæ Helvetiæ* P. III. sæpius laudati D. Hottingeri remittimus. Deus interim infinita sua gratia, qua me ab ineunte ætate profecutus est, studia & conatus meos deinceps etiam profequi pergat! Ei sit laus, honor & gloria in sempiterna secula!

